

DOI: 10.37100/2616-7689.2021.9(28).5

УДК 336 : 330.15

JEL CLASSIFICATION: G 18, G 28, G 38, Q 56, Q 58

**ПРИНЦИПОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ГОМЕОСТАЗУ
З ПОЗИЦІЙ СТАЛИХ ФІНАНСІВ**

**PRINCIPAL APPROACHES TO ENSURING ECONOMIC HOMEOSTASIS FROM THE
POSITION OF SUSTAINABLE FINANCE**

Igor БИСТРЯКОВ,

доктор економічних наук,

*Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку*

Національної академії наук України», Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6482-7099>

Igor BYSTRYAKOV,

Doctor of Economic Sciences,

*Public Institution «Institute of
Environmental Economics and Sustainable*

Development of the National Academy of

Sciences of Ukraine», Kyiv

Дмитро КЛИНОВИЙ,

кандидат економічних наук,

*Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку*

Національної академії наук України», Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3034-8097>

Dmytro KLYNOVYI,

Candidate of Economic Sciences,

*Public Institution «Institute of
Environmental Economics and Sustainable*

Development of the National Academy of

Sciences of Ukraine», Kyiv

Визначено принципів засади досягнення господарського гомеостазу та базові принципи його забезпечення для господарських систем із позиції концепту сталих фінансів. Установлено, що визначальним фактором сталості господарської системи є забезпечення як її загальносистемного гомеостазу, так і гомеостазу в кожній підсистемі в соціальному, економічному та екологічному вимірах, що можливо реалізувати за допомогою сталих фінансів.

Важливу роль у системі сталих фінансів відведено трьом факторам: побудові механізмів зворотного зв'язку між економічною системою та навколишнім середовищем, а також всередині її елементів; створення фінансових резервів та формування каналів їх спрямування на потреби сталого розвитку; посилення зв'язків між фінансами та реальним сектором виробництва.

Поняття системного гомеостазу розглянуто в контексті управління сталим розвитком як збалансований стан динамічної самопідтримуваної рівноваги соціо-еколого-економічних утворень, що являють собою живі системи організованої складності. Основну увагу зосереджено на проактивних формах управління гомеостазом, сутність котрих, на відміну від реактивних, полягає в активному, усвідомленому та цілеспрямованому реагуванні на зміни взаємодії системи із навколишнім середовищем. Фінансову домінанту досліджено як окремий фундаментальний функціональний компонент системи сталого господарювання, роль якого – забезпечення ефективних розподільних відносин між соціальною, економічною та екологічною складовими господарства і всередині кожної з них за допомогою відповідних інститутів, механізмів та інструментів.

На основі парадигмального концепту сталих фінансів визначено та охарактеризовано принципи домінантного підходу, функціональності, вертикальної та горизонтальної інтеграції, зворотного зв'язку і самозабезпечення сталості. Доведено, що їх застосування дасть змогу сформуванню внутрішньої стабільної фінансової складової, здатної забезпечити гомеостаз у соціо-еколого-економічній системі й темпи сталого розвитку на рівні 3–4 % річного економічного зростання.

***Ключові слова:** господарський гомеостаз, домінанта, сталі фінанси, принципи, стале господарювання.*

The purpose of the article is to outline the basic principles of achieving economic homeostasis and determination of the basic principles of homeostasis of economic systems from the standpoint of the concept of sustainable finance. It was found that the determining factor for the sustainability of the economic system is to ensure both its system-wide homeostasis and homeostasis in each of the subsystems in social, economic and environmental dimensions, which can be realized through a specific system of sustainable finance.

It is determined that three factors should play an important role in the system of sustainable finance: building feedback mechanisms between the economic system and the environment and within its elements; creation of financial reserves and construction of channels of their direction on the needs of sustainable development; strengthening the links between finance and the real sector of production.

The concept of systemic homeostasis is considered in the context of sustainable development management as a balanced state of dynamic self-sustaining balance in the development of socio-ecological and economic entities, which are considered as living systems of organized complexity. The focus is on proactive forms of homeostasis management, the essence of which, in contrast to reactive forms, is to respond to changes in the interaction of the system with its environment actively and purposefully. Financial dominance is considered as a separate fundamental functional component of the sustainable management system, the role of which is to ensure effective distribution relations between the social, economic and environmental components of the economy, and within each of them through appropriate institutions, mechanisms and tools.

Principles of the dominant approach, functionality, vertical and horizontal integration feedback and self-sufficiency are proposed on the basis of the paradigmatic concept of sustainable finance. It is shown that their use will allow to build an internally stable financial component, which is capable to provide homeostasis in the socio-ecological and economic system and the rate of sustainable development at 3–4 % of annual economic growth.

Key words: *economic homeostasis, dominant, sustainable finance, principles, sustainable development management.*

Постановка проблеми. Із позицій загально визнаної триєдиної парадигми сталого розвитку очевидно, що визначальним фактором сталості соціо-еколого-економічної системи є забезпечення, по-перше, її загальносистемного гомеостазу, а по-друге, гомеостазу в кожній підсистемі, тобто соціальному, економічному та екологічному вимірах. Усвідомлення необхідності підтримки системного гомеостазу стало домінуючим у дослідженнях, які стосуються сталого функціонування господарських систем. Так, фахівцями вже давно справедливо констатується доцільність забезпечення гомеостазу триєдиного системного утворення «людська популяція – біосфера – економіка» в цілому та в рамках кожної з його підсистем для того, щоб воно зберігало свою стійкість і розвивалося одночасно [1]. Відомо, що темпи сталого економічного розвитку за умов забезпечення системного господарського гомеостазу оцінюються, як мінімум, на рівні 3–4 % річного економічного зростання. Наразі постає гостре питання про внутрішні механізми досягнення такого гомеостазу, серед яких варто звернути увагу на економічні, публічного управління, фінансові тощо. При

цьому не можна не погодитись із тим, що саме фінанси як сфера розподілу ресурсів розвитку здатні організувати таке оптимальне ресурсне та регулятивне забезпечення системного гомеостазу, надаючи фінансові можливості для вирішення запитів, пов'язаних із сталим розвитком суспільного, виробничого та природно-господарського секторів господарської системи. Зважаючи на те, що вартість природного багатства України сягає 3,7 трлн грн, навіть без урахування потенціальної ринкової вартості сільськогосподарських земель, прогнозний рівень забезпеченості реальним капіталом фінансових активів, прив'язаних до природно-ресурсної сфери, є достатньо високим для досягнення необхідних темпів сталого розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Численна кількість робіт, присвячених гомеостазу економічних, суспільних та природних систем (К. Бернар, У. Кеннон, Дж. Елкінгтон, Н. Луман, Дж.Г. Міллер, Ф. Варела, Г. Хакен, В.М. Захаров, А.А. Мінін, І.Є. Трофімов, Л.Г. Мельник, Л.Є. Панін, Г.М. Кассіль, В.Г. Буданов, В.А. Зубаков, А.В. Шевченко, В.А. Овчаренко, В.М. Степанов,

В.С. Стьопін, Т.І. Пішенина та багато інших), у цілому ідентифікують поняття системного гомеостазу як збалансованого стану динамічної самопідтримуваної рівноваги у процесі розвитку системних та, зокрема, соціо-еколого-економічних утворень як саморегульованих складних ієрархічних систем аутопоезисної організації зі зворотним зв'язком в умовах дії ендегенних та екзогенних загроз, ризиків та інших чинників впливу на сталість розвитку систем із позицій природничих, суспільних, соціогуманітарних та інших напрямів сучасної науки. Так, в екології системний гомеостаз розглядається як стан внутрішньої динамічної рівноваги природного середовища, підтримуваний регулярним оновленням основних її структур, матеріально-енергетичного складу й постійною функціональною саморегуляцією її компонентів [2, с. 48–51]. Очевидно, що в умовах потужного антропогенно-техногенного впливу людської цивілізації на навколишнє природне середовище постає питання про джерела такого поновлення, оскільки тільки регенераційних та асиміляційних властивостей природних екосистем недостатньо для підтримки їх гомеостазу. Отже, на перший план виходить фінансовий аспект забезпечення гомеостазу соціо-еколого-економічних систем шляхом формування відповідної фінансової складової сталого розвитку у природно-господарських відносинах. У Документах Програми ООН з довкілля (UNEP), роботах багатьох практиків-фінансистів та науковців (С. Дьоррі, Г. К'яппіні, Дж.А. Пісан'ї, Б.Дж. Річардсоні, Б. Рижавска, М.Ла. Торре, М.К. де Ферейра, А.М. Фатемі, І.Дж. Фоладі, М. Хайг, К. Шульц, Ю. Абрамович, О.І. Амоша, С.Н. Бобьлев, В.С. Вишняков, І.П. Васильчук, Н.С. Воронова, І.А. Дарушин, А.В. Канаев, І.І. Комаров, Н.О. Львова, Г.К. Рогов, О.І. Тулай, Л.С. Худякова, А.В. Шевчук та ін.) для її формування запропоновано концепт сталих фінансів. Сутність цього концепту полягає у створенні такої фінансової системи, яка стабільно функціонує за допомогою сучасного фінансового інструментарію, є стійкою внаслідок більшої прив'язки до реальної, фізичної економіки та обслуговує запити сталого розвитку за допомогою організації сталого інвестування, банкінгу, біржової діяльності та страхової системи з урахуванням екологічного, соціального й управлінського критеріїв (Environmental, Social, and Governance ESG) у фінансовій діяльності. Проте у теперішній час концепт

сталих фінансів являє собою набір окремих ініціатив бізнес-співтовариства під егідою Фінансової ініціативи Програми ООН з довкілля (UNEP FI), а не цілісну науково обґрунтовану концепцію. Наразі в рамках сталих фінансів використовуються: Принципи відповідального інвестування (Principles for Responsible Investment, PRI), що діють із 2006 року і визнаються сьогодні понад 50 % світових інституціональних інвесторів, а в рамках цієї ініціативи передбачається, зокрема, формування інвестиційних активів у кліматичному напрямі сталого інвестування на 5,1 трлн дол. США; Принципи сталого страхування (Principles for Sustainable Insurance, PSI), що діють із 2012 року і охоплюють близько 25 % найбільших світових страховиків, які акумулюють одну чверть світової страхової премії; Ініціатива сталої біржової діяльності (Sustainable Stock Exchanges Initiative, SSEI), започаткована 2012 року і на 2021 рік підтримана трьома провідними біржами, що контролюють майже 90 % світового фінансового ринку, і прийнята 105-ма фондовими біржами, які обслуговують практично всі ринки лістингових цінних паперів; Принципи відповідальної банківської діяльності (Principles for Responsible Banking, PRB), що діють із 22 вересня 2019 року і наразі об'єднали більше ніж 130 банків, які володіють активами на суму близько 47 трлн дол. США, тобто майже однією третинною сумарних активів світової банківської системи, а до мережі сталого банкінгу в листопаді 2020 року приєднався й Національний банк України.

У цілому проблематика сталих фінансів постійно перебуває в полі зору як фінансистів-практиків, так і науковців-теоретиків, проте практично всіма дослідниками констатується, що теоретико-методологічне підґрунтя цього напрямку фінансової науки залишається дуже слабким. Подальшого обґрунтування потребує методологія формування сталої фінансової системи на державному рівні. Зокрема, комплексної та впорядкованої ідентифікації принципів підходів до забезпечення господарського гомеостазу з позицій сталих фінансів сьогодні також не здійснено.

Мета статті пов'язана із визначенням принципів засад досягнення господарського гомеостазу та базових принципів його забезпечення для господарських систем із позиції концепту сталих фінансів.

Виклад основного матеріалу. В основу сучасного розуміння категорії *сталій розвиток*, розглянутого в соціо-економіко-екологічному контексті, покладений гомеостатичний підхід, який почав широко застосовуватися в другій половині ХХ ст., з появою й розвитком нових наук (кібернетика, інформатика) і наукових напрямів (системологія, теорія систем, зокрема живих, тощо) при вивченні соціально-економічних, політичних, технічних, психологічних й інших систем різного рівня для характеристики механізмів їх регулювання та управління ними, що діють на основі принципу негативного зворотного зв'язку системи із зовнішнім середовищем. При цьому в широкому соціо-економіко-екологічному розумінні гомеостаз системи пропонується розглядати в таких інтерпретаціях, як, по-перше, підтримка сталості істотних змінних соціально-економіко-екологічної системи (економічне зростання, фінансова й політична стабільність, ресурсозабезпеченість, безпека та ін.) для досягнення оптимального режиму внутрішнього середовища; по-друге, як стійка різниця потенціалів між системою й зовнішнім середовищем, а також між окремими частинами системи; по-третє, як здатність систем (біологічних, економічних, соціальних) протистояти змінам і зберігати динамічну відносну сталість складу властивостей та забезпечувати їх редуплікацію у процесі розвитку. Наголошується також, що принцип гомеостатичного підходу закладений в основу теорії загальної економічної рівноваги, зокрема у кейнсіанській і неокласичній моделях макроекономіки тощо [3].

За методологією сталого господарювання ключовими є питання саме організації його системного гомеостазу, а також визначення домінантного функціоналу в забезпеченні стабільності процесу саморегуляції та саморозвитку соціо-еколого-економічних систем. Насамперед нагадаємо, що поняття системного гомеостазу ми розуміємо в контексті сталого господарювання як збалансований стан динамічної самопідтримуваної рівноваги у процесі розвитку складних соціо-еколого-економічних утворень – саморегульованих складних ієрархічних систем аутопоезисної організації зі зворотним зв'язком в умовах дії ендогенних та екзогенних загроз, ризиків й інших чинників впливу на сталість цих

формувань. Отже, виходячи із зазначеного, найбільшої гостроти набуває проблематика управління складним. Відповідно до сучасних парадигмальних поглядів, сьогодні сформувався три основні позиції, пов'язані з описом багатьох природних та соціальних процесів, об'єктів і систем. До них відносяться: детерміністська концепція, що розглядає складні системи як сукупність простих систем із передбачуваною поведінкою; стохастична концепція, котра оперує поняттям складних систем як значною мірою неорганізованих та непередбачуваною поведінкою (неорганізована складність); концепція організованої складності, в якій системна організація вважається чинником поведінкової організації для складових елементів системи. Не вдаючись до подробиць їх відмінностей між собою, зупинимось на останній парадигмі, пов'язаній з визначенням організованої складності (*organized complexity*). Для третього парадигмального типу характерне оперування так званими системами третього типу (СТТ), або третього порядку (СТТ-*complexity*). В нашому випадку важливо, що СТТ охоплюють такий поведінковий клас, як живі системи, котрим властива самоорганізація.

У зв'язку з цим виникає об'єктивна доцільність пошуку інноваційних засобів упорядковувального характеру щодо ефективного управління такими системами, оскільки традиційні управлінські суб'єкт-об'єктні методологічні підходи не спрацьовують, а для складних систем більш адекватним підходом є полісуб'єктне управління, в якому ефективне управлінське рішення приймається консенсусом стейкхолдерів. Оскільки в рамках невизначених систем третього типу дуже важко передбачити на ламінарному, а тим більше – біфуркаційному етапі розвитку їх кінцевий стан, тобто очікуваний результат управління розвитком на прогностичну перспективу, у нашому випадку варто зосереджуватися на ідентифікації розвитку домінантних гомеостатичних функціоналів на кожному етапі для кожної складової господарської системи. У такому випадку домінанти як центральні, принципові ідеї, концепти і функціонали (комплекси виконуваних функцій) одночасно починають відігравати роль програмного забезпечення керованого автотельного управління системою (рис.).

Рис. Загальна схема організації проактивного управління гомеостазом господарської системи через фінансово-економічну складову (розроблено авторами)

Тут насамперед ідеться про так звані проактивні форми управління гомеостазом, сутність котрих, на відміну від реактивних форм, полягає в активному, усвідомленому та цілеспрямованому реагуванні на зміни взаємодії системи із середовищем її існування з метою досягнення перспективних, у нашому випадку – господарських цілей. Таким чином, управлінськими діями забезпечується не просто повернення до стаціонарного стану, а й реалізація стратегічних цілей розвитку системи в майбутньому, а саме: досягнення темпів економічного зростання сталого розвитку на рівні нормальної соціально та екологічно обумовленої ставки дохідності на вкладений капітал на рівні 3–4 % річного доходу й відповідних темпів зростання ВВП; забезпечення сталого функціонування бюджетної системи та стабілізація бюджетних надходжень і видатків; соціальна й екологічна стабілізація шляхом упровадження належного врядування, збільшення партисипативності населення в публічному управлінні, застосування форсайт-підходу для досягнення балансу інтересів між основними стейкхолдерами в управлінні активами публічного сектору.

При цьому для кожної складової системи слід сформулювати відповідну гомеостатичну базову ідею-функцію, тобто домінуючу, яка для фінансів вбачається, зокрема, в

організації високоефективного розподілу фінансових ресурсів на потреби сталого розвитку. Така домінуюча розглядається як своєрідний механізм з однозначною дією, за яким вибудовується так звана домінуюча поведінка, відсікається велика кількість потенційних ступенів свободи, а залишаються лише бажані поведінкові формати. Наприклад, за домінуючою сталих фінансів кошти інвестуються лише у проекти, в яких враховано соціальні та екологічні наслідки їх реалізації.

На наше переконання, саме фінансова домінуюча поряд з управлінською надає господарській системі ознак третього порядку організованої складності. Такий тип складності обумовлює здатність живої системи до гомеостатичного розвитку з позицій саморозкриття і самотрансформації у процесі чергування ламінарних і турбулентних станів свого еволюційного функціонування за допомогою фінансових механізмів накопичення та розподілу, якими забезпечується відповідними фінансовими ресурсами адекватна реакція всіх інших складових господарської системи на екзогенні та ендогенні чинники впливу.

Фінансова домінуюча розглядається як окрема самостійна, тобто цілісна основоположна системна функціональна складова сталого господарювання, поряд із

соціальною, екологічною, економічною та управлінською. Утім, відповідно до цього, принципово функціональною роллю фінансів у господарській системі є забезпечення ефективних відносин розподілу ресурсів суспільства як між соціальною, економічною та екологічною складовими господарства, так і всередині кожної з них за допомогою відповідних інституцій та інститутів, механізмів й інструментів. Таким чином вирішуватимуться поточні та перспективні, заплановані й такі, що виникають спонтанно, завдання, які постають перед господарською системою у процесі її функціонування та розвитку. При цьому власне система починає автоматично набувати ознак системи третього типу, тобто такої організованої складності, що пов'язана із так званим керованим хаосом. Фінансова домінанта відіграє роль чинника організації стабілізаційного впорядкування взаємодій, насамперед через системи резервування та зворотних інформаційних і логістичних зв'язків, оскільки зосереджує увагу на формуванні сталих відносин розподілу для забезпечення гомеостазу в соціо-еколого-економічній господарській системі загалом за рахунок побудови системи сталих фінансів. Із наших позицій, саме фінансова домінанта поряд із управлінською здатна надати господарській системі функціональні ознаки гомеостатичної системи третього порядку, організованої складності. Таку організовану складність ми розуміємо як здатність системи до гомеостатичного розвитку, саморозкриття і самотрансформації у процесі чергування ламінарних і турбулентних станів свого еволюційного функціонування як живої системи (за Дж.Г. Міллером [4, 5] Н. Луманом [6], Ф. Варелою та У. Матураною [7], а також Х. Фьорстером, Ф. Хейлінгеном, Т. Куном, Г. Хакеном, П. Анохіним, В. Стюпініним та ін.)

Зважаючи на викладене вище, можна визначити та охарактеризувати базові принципи забезпечення гомеостазу просторових господарських систем, виходячи із загальносистемних принципів гомеостатичного розвитку, особливостей фінансів як специфічної відокремленої складової господарської системи, а також парадигмального концепту сталих фінансів. Вони включають принципи домінантного підходу, функціональності, вертикальної та горизонтальної інтеграції, зворотного зв'язку і самозабезпечення сталості, які розкриваються у відповідних змістовних ознаках (табл.).

Як видно, принципові підходи до забезпечення сталості господарських систем через підтримку їх гомеостазу з позицій сталих фінансів загалом зводяться до розбудови такої фінансової системи, яка б у рамках трьох основних функціоналів – інклюзивного, регульовального та забезпечувального створювала б мови для високоефективного розподілу потоків вартостей за енергетичними каналами живлення всіх інших складових соціо-еколого-економічної системи. Вказане завдання реалізовуватиметься насамперед шляхом формування, накопиченням та спрямування відповідних фінансових ресурсів на вирішення завдань підтримки такого гомеостазу за рахунок здійснення корегуючих впливів, які елімінуватимуть його порушення, з одночасним фінансуванням заходів щодо забезпечення траєкторії сталого розвитку господарської системи.

Це має реалізовуватися за допомогою сучасних інноваційних механізмів та інструментів фінансової діяльності, включаючи передусім зелений фондовий ринок, сталі страхування, пенсії, кредитування, проектне фінансування, фонди сталого розвитку [8], платформні колаборативні формати організації сталої фінансової діяльності на принципах квазіструктурного полісуб'єктного управління соціо-еколого-економічними системами.

Виходячи із завдання забезпечення системного гомеостазу сталого господарювання, у системі сталих фінансів важливу роль мають відігравати, по-перше, побудова активних та дієвих механізмів зворотних зв'язків між господарськими системами та середовищем, з одного боку, та всередині між її елементами – з іншого; по-друге, створення фінансових резервів та побудова високоефективних каналів їх швидкого спрямування на відповідні потреби для компенсації впливу викликів, загроз і ризиків; по-третє, ущільнення зв'язків між фінансовою надбудовою над економікою, тобто фінансомікою і реальним сектором виробництва, а також соціальною сферою, включаючи канали фінансових взаємодій між усіма суб'єктами господарських відносин, де на перший план виходять, зокрема, механізми соціальної відповідальності та інші складники ESG-концепції, у тому числі організація належного врядування в системі управління сталим розвитком національного господарства.

Базові принципи забезпечення гомеостазу господарських систем із позиції сталих фінансів*

Принцип	Змістовні ознаки принципу
<i>Домінантного підходу</i>	Фінанси розглядаються як окрема самостійна фінансова домінанта сталого розвитку – цілісна базальна (основоположна) системно-функціональна його складова поряд із соціальною, екологічною, економічною та управлінською. Принципова функція фінансів у господарській системі – забезпечення ефективних відносин розподілу як між соціальною, економічною та екологічною складовими господарства, так і всередині кожної з них за допомогою відповідних фінансових інституцій та інститутів, механізмів й інструментів
<i>Функціональності</i>	Стала фінансова система має реалізовувати три базові функціонали в системі сталого господарювання: інклюзивний – залучення ресурсів у господарський обіг; регулятивний – реалізація регулювальних впливів на господарську систему, включаючи стабілізаційні функції, та забезпечувальний – забезпечення фінансовими ресурсами заходів щодо сталого розвитку, створюючи гомеостатичну господарську систему третього порядку (організованої складності, або так званого керованого хаосу)
<i>Вертикальної інтеграції</i>	Елементи системи сталих фінансів мають охоплювати всі господарські рівні країни: загальнонаціональний, регіональний, муніципальний, корпоративний та домогосподарств, на кожному з яких слід запроваджувати елементи системи сталих фінансів: відповідальність публічного сектору, бізнесу, банків, кредитних, страхових компаній та бірж; створення публічних фінансових фондів сталого розвитку, організація інституту цивільної власності на природні ресурси та виплат громадянам природної ренти
<i>Горизонтальної інтеграції</i>	Концепт сталості необхідно впровадити в усі без винятку складові фінансової системи, у тому числі недержавний кредитно-банківський, страховий, біржовий та інші сектори і публічні фінанси держави, органів місцевого самоврядування та інші фінанси суспільного призначення, а також фінанси домогосподарств через відповідну інституціональну складову системи сталих фінансів, яка повинна охопити всі галузі матеріального виробництва, виробничої, соціальної та екологічної інфраструктури, державне управління, місцеве самоврядування і функціонування окремих домогосподарств
<i>Зворотного зв'язку</i>	Система сталих фінансів повинна мати тісні зворотні зв'язки з іншими складовими господарської системи – виробничою, соціальною та природно-ресурсною для виконання інклюзивних, регулятивних, стабілізаційних та забезпечувальних функцій з одночасним налагодженням системи зворотних зв'язків між складовими елементами власне фінансової системи, що необхідно для досягнення її внутрішньої стійкості до впливу ендегенних та екзогенних загроз і ризиків сталому функціонуванню
<i>Самозабезпечення сталості</i>	Система сталих фінансів має забезпечувати власну стійкість, з одного боку, за допомогою впровадження ESG-критеріїв фінансової діяльності та механізмів відповідальної фінансової діяльності, прив'язки до реального сектору виробництва, сек'юритизації фінансових активів і стабілізаційних механізмів суверенного фінансування сталого розвитку; а з іншого – застосуванням ринкових методів і механізмів регулювання через попит і пропозицію фінансових активів на ринку, зважаючи на принципи формування сталої біржової діяльності та фінансових ринків у цілому

*Джерело: розроблено авторами.

Розбудова сталої фінансової системи в Україні в перспективі повинна відбуватися за трьома основними напрямками: 1) приєднання представників національного бізнес-середовища до започаткованих Фінансовою Програмою ООН з довілля мереж відповідального інвестування, відповідального банкінгу, сталої страхової діяльності і сталого фондового ринку; 2) формування основ системи сталих фінансів на державному рівні з організацією на базі природних активів гірничовидобувної, земельної, лісової та водної сфер природокористування національного суверенного фонду сталого розвитку зі стабілізаційними та накопичувальними функціями та річною рентабельністю капіталу на рівні світової практики, а саме 3–4 %; 3) розвиток сталої бюджетної, фіскальної та пенсійної систем на основі врахування ESG-критеріїв сталості фінансової діяльності у сфері публічних фінансів.

Висновки. З позицій триєдиної парадигми сталого розвитку з'ясовано, що визначальним фактором сталості господарської системи є забезпечення як її загальносистемного гомеостазу, так і кожної підсистеми в соціальному, економічному та екологічному вимірах. При цьому загострюється питання про внутрішні механізми забезпечення такого гомеостазу, серед яких варто звернути увагу на фінанси як сферу розподілу ресурсів розвитку, що здатна організувати таке оптимальне ресурсне та регулятивне забезпечення системного гомеостазу з урахуванням потенціалу природного багатства України на рівні 3,7 трлн грн для формування відповідних фінансових активів.

Поняття системного гомеостазу рекомендовано розглядати в контексті сталого господарювання як збалансований стан динамічної самопідтримуваної рівноваги у процесі розвитку соціо-еколого-економічних утворень, що являють собою складні саморегульовані ієрархічні системи аутопоезисної організації зі зворотним зв'язком в умовах дії ендегенних та екзогенних загроз, ризиків та інших чинників впливу на сталість розвитку господарських структур, котрі вважаються живими системами організованої складності (третього порядку). Зосереджено увагу на проактивних формах управління гомеостазом, сутність яких, на відміну від реактивних, полягає в активному,

усвідомленому та цілеспрямованому реагуванні на зміни взаємодії системи із середовищем її існування з метою досягнення перспективних господарських цілей. Зазначене потребує формування комплексу відповідних гомеостатичних домінант як базових принципів-функціоналів системних складових.

Розглянуто фінансову домінанту як окрему основоположну і самостійну системну функціональну складову сталого господарювання поряд із соціальною, екологічною, економічною та управлінською, принциповою функціональною роллю якої в господарській системі є забезпечення ефективних відносин розподілу ресурсів суспільства між соціальною, економічною та екологічною складовими господарства та всередині кожної з них за допомогою відповідних інституцій та інститутів, механізмів й інструментів.

Виходячи із парадигмального концепту сталих фінансів, визначено та охарактеризовано базові принципи домінантного підходу: функціональності, вертикальної та горизонтальної інтеграції, зворотного зв'язку і самозабезпечення сталості, застосування яких дасть можливість побудувати внутрішню сталу фінансову систему, здатну забезпечити системний гомеостаз у соціо-еколого-економічній господарській системі загалом.

Запропоновано три напрями формування сталої фінансової системи в Україні: приєднання представників національного бізнес-середовища до ініціатив сталості Фінансової Програми ООН з довілля; розробка основ системи сталих фінансів на державному рівні з організацією національного суверенного фонду сталого розвитку з річною рентабельністю капіталу на рівні 3–4 %; розвиток сталої системи публічних фінансів на основі врахування ESG-критеріїв у фінансовій діяльності в державному управлінні та місцевому самоврядуванні.

Список використаних джерел

1. Кузнецов О.Л. Система «природа–общество–человек»: устойчивое развитие / Кузнецов О.Л., Кузнецов П.Г., Большаков Б.Е. – М.; Дубна: Ноосфера, Международный университет природы, общества и человека «Дубна», 2002. – 392 с.

2. Одум Ю.П. Основы экологии / Ю.П. Одум; [пер. с англ.]. – М.: Мир, 1975. – 740 с.

3. Степанов В.Н. Об устойчивости и неустойчивости социо-эколого-экономического развития (контекст теории гомеостазиса) / В.Н. Степанов, Т.И. Пишенина // *Економічні інновації*. – 2013. – Вип. 53. – С. 261–268.

4. Miller J.G. *Living Systems* / J.G. Miller. – New York: McGraw-Hill, 1978. – 1102 p.

5. Miller J.G. Applications of living systems theory / J.G. Miller & J.L. Miller // *Systemic Practice and Action Research*. – 1995. – № 8(1). – P. 19–45.

6. Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах / Ніклас Луман; [пер. з нім. М. Бойченко, В. Кебуладзе]. – К.: Дух і літера, 2011. – 336 с.

7. Матурана У.Р. Древо познания: биологические корни человеческого понимания / У.Р. Матурана, Ф.Дж. Варела; [пер. с англ. Ю.А. Данилова]. – М.: Прогресс-традиция, 2001. – 223 с.

8. Financing a sustainable European economy: Final Report 2018 by the High-Level Expert Group on Sustainable Finance [Електронний ресурс] / Secretariat provided by the European Commission. – The High-Level Expert Group on Sustainable Finance, 2018. – 99 p. – Режим доступу: <https://www.eurosif.org/wp-content/uploads/2018/01/Financing-a-Sustainable-European-Economy-HLEG-Final-report.pdf>.

References

1. Kuznetsov, O.L., Kuznetsov, P.G., Bol'shakov, V.Ye. (2002). *Sistema «priroda-obshchestvo-chelovek»: ustoychivoye razvitiye*

[The «nature-society-man» system: sustainable development]. Moskow; Dubna: Noosfera, Mezhdunarodnyy universitet prirody, obshchestva i cheloveka «Dubna» [in Russian].

2. Odum, E.P. (1975). *Ocnovy ekologii* [Fundamentals of Ecology]. Moskow: Mir [in Russian].

3. Stepanov, V. N. & Pishenina, T. I. (2013). Ob ustoychivosti i neustoychivosti sotsio-ekologo-ekonomicheskogo razvitiya (kontekst teorii gomeostazisa) [About the stability and instability of socio-ecological-economic development (the context of the theory of homeostasis)]. *Ekonomichni innovatsii*, 53, 261-268 [in Russian].

4. Miller, J.G. (1978). *Living Systems*. New York: McGraw-Hill [in English].

5. Miller, J.G. & Miller, J.L. (1995). Applications of living systems theory. *Systemic Practice and Action Research*, 8(1), 19-45 [in English].

6. Luman, N. (2011). *Ponyattya tsili i systemna ratsional'nist': shchodo funktsiyi tsiley u sotsial'nykh systemakh* [The concept of goal and system rationality: in relation to the function of goals in social systems]. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].

7. Maturana, H.R. & Varela, F.J. (2001). *Drevo poznaniya: biologicheskiye korni chelovecheskogo ponimaniya* [The tree of knowledge: The biological roots of human understanding]. Moskow: Progress-traditsiya [in Russian].

8. EU High-Level Expert Group on Sustainable Finance. (2018). *Financing a sustainable European economy: Final Report 2018 by the High-Level Expert Group on Sustainable Finance. Secretariat provided by the European Commission* [in English].

Стаття надійшла до редакції 17 лютого 2021 року